

Sigurd Skirbekk

Gjensidig kritikk - en forutsetning for dialog.

Kronikk i Dagbladet, 24.02.2004

Debatten om innvandring har endret seg mye på få år, både her i landet og ellers i Europa. For ikke lenge siden var det vanlig å begrense den anerkjente tenkning om innvandring fra ikke-europeiske land til spørsmål om bidrag til arbeidsstyrken eller å se den som et spørsmål om humanitær hjelp. Når det gjaldt kultur og orientering, ble innvandrerne antatt å bli som oss andre, i løpet av et par generasjoner.

Flere systematiske studier har vist at virkeligheten er mer sammensatt enn som så. Kultur sitter dypt, spesielt når den er religiøst begrunnet. En sentral integreringsforsker i Holland, Han Enzinger, har f.eks. påvist at selv tredje generasjons innvandrere i Rotterdam nevner Islam som sin første lojalitet, sine besteforeldres land som annen lojalitet og Holland først på tredjeplass.

Forestillingene om kulturell assimilering er etter hvert blitt devaluert til en idealisering av integrasjon i flerkulturelle samfunn. Men heller ikke det er problemfritt. Den finske statsviteren Tatu Vanhanen har gjort studier av sammenhenger mellom konfliktnivået i 183 samfunn og forskjellige mål på flerkulturelle tilstander, og funnet sterke korrelasjoner. (Jfr. *Journal of Peace Research* 1/1999)

Etter hvert er det kommet et helt lite bibliotek av litteratur om betydningen av kulturforskjeller, spesielt om forholdet mellom Islam og vestlig verdier. Fra å ha blitt oppfattet som en eksotisk religion fra Langtvekkistan, er Islam blitt sett på som den demoniske inspirator for nærgående terror og kriminalitet, fra Bin Laden til lokale ungdomsgjenger. Poul E. Andersens antologi fra 2002: *Islam - utfordring for EU. Kulturkaos på vei?* kan stå som en nordisk illustrasjon til en type litteratur som ikke ville vært utgitt for noen år siden.

En velmenende naivitet, basert på et fattigslig forklaringsrepertoar, kan lett gli over i konfrontasjonstenkning når virkeligheten ikke stemmer med kartet. Riktig ille kan det gå hvis denne tenkningen koples til visse holdninger som har sine talsmenn i Amerika. Her kan kulturkonflikter bli tolket som en kamp mellom de som har funnet svaret på modernitetens utfordring og en reaksjonær opposisjon med mange ansikter, som bare må nedkjempes - deres orienteringslinje kan se slik ut: Etter noen lokale kriger mot kolonialisme og slaveri, førte demokratiets forsvarere en første verdenskrig mot imperialisme og tradisjonisme, en annen verdenskrig mot fascisme og nazisme, en tredje rekke med kriger mot sosialisme og kommunisme og fører nå en fjerde verdensomspennende krig mot fundamentalisme og terrorisme.

På sitt verste er den islamske tradisjon preget av en krigersk tenkning om forholdet mellom den islamske verden og den verden som Islam skal erobre. Både attentater og en planmessig befolkningspolitikk kan inngå i dette perspektivet.

De fleste muslimske land er politisk sårbare. Vesten er sårbar når det gjelder demografi. FNs demografiske kontor har fastslått at Europas folketall vil utgjøre en stadig mindre del av verdensbefolkningen. Etter midlere prognoser er det anslått at Europas andel vil synke fra 21

pst i 1950 til 7 pst i 2050. Andre prognoser, fra 1996, gikk ut på at det daværende EU, med et gjennomsnittlig barnetall på 1,4 barn pr. kvinne, ville falle fra 12 pst av verdensbefolkningen i 1950 til 4 pst i 2050.

En demografisk døende sivilisasjon bør ikke late som om den har funnet fram til en overlevingsdyktig moderne kultur. Både kriger i modernitetens navn og hjelp til utvikling, til å bli som oss, kan vekke reaksjoner blant folk som vil utvikles etter andre linjer enn de som har dominert Vesten i seinere år. I en slik verden er det grunn til å ønske mer dialog mellom talspersoner for forskjellige sivilisasjoner.

Reell dialog må være gjensidig, og det vil si at den også må være gjensidig i kritikk. Diverse konferanser i UNESCO-regi, både i Europa, Amerika og Nord-Afrika, har overbevist undertegnede om at ukritisk toleranse ikke er det som fører til mest respekt. Vestlige talspersoner har grunn til å kritisere mange fortolkninger av samtidig Islam for ikke å være på høyde med moderne tenkning. Når det her kreves at imamer må kunne forholde seg til Spinozas og Kants religionskritikk, er det ikke uttrykk for vestlig kulturimperialisme. Muslimske talsmenn må gå gjennom opplysningstidens tenkning for å kunne realisere sine egne verdier i en moderne verden.

Demokrati er ikke en spesiell vestlig verdi. To kjente amerikanske verdiforskere, Ronald Inglehart og Pippi Norris, har i april-nummeret 2003 av Foreign Policy offentliggjort resultatet av flerårige opinionmålinger i 11 muslimske land, kalt World Value Survey 1995-2001. Her blir det, i en viss kontrast til Samuel Huntingtons teorier, vist til at "demokrati" får en overveldende oppslutning i alle disse landene, unntaket er Pakistan. For øvrig sier 86-87 prosent av muslimene at demokrati er det beste styringssystem, helt på linje med vestlige vurderinger. Det er ikke i populariteten av demokratiet, men i de kulturelle og institusjonelle forutsetninger for et slikt styresett, at muslimske stater kommer til kort.

Men kulturkritikk og religionskritikk må ikke bare gå ene veien. På muslimsk side finnes det høyt utdannede talspersoner som er svært kritiske til samtidige kulturformer i Vest. Et sitat fra Ph. D. Siraj Islam Mufti, utlagt på IslamOnline, kan i kortfattet form illustrere noe av denne kritikken:

"Vestens problemer har sin rot i en gudløs sekularisering, og en assosiert ateisme, som har ledet til krass materialisme, hedonisme og et forfall i holdninger til moral og natur. Det har forårsaket store samfunnsproblemer, og fremmet disintegrasjon, noe som er særlig tydelig i vitale institusjoner som familien. Fraværet av etisk og moralsk opplæring er grunnen til at Vesten lider av dekadanse, med en konstant økning av kriminalitet og narkotikabruk, ungdomsavvik, vold, seksuell utnyttning og misbruk, ved siden av en ustyrlig rasisme. Det skal innrømmes at Muslimske samfunn lider av store problemer knyttet til økonomisk og politisk lederskap, men deres familieinstitusjon er sterk og de har lange tradisjoner som opprettholdes av moskeer og religiøse skoler."

Mange vil opponere mot disse påstandene. På vestlig hold vil det gjerne bli sagt at utbredelsen av moralsk relativisme kan ha mange årsaker, ikke minst en samfunnsutvikling i retning av mer rasjonalitet og differensiering, to kjennetegn på all modernisering. På muslimsk hold er det like fullt flere som snakker om en spesiell vestlig form for aggressiv individualisme og amoralsk sekularisering.

Her er det utvilsomt mye som kan diskuteres, og bør diskuteres. En aviskronikk er ikke stedet der dette kan utdypes. Det som her måtte være budskapet er at kulturmøtene mellom øst og

vest ikke kan takles bare ved velvilje og noen praktiske sosialpolitiske tiltak. De som arbeider med innvandring fra andre kulturer, må ta høyde for sivilisasjonsforskjeller, dersom de vil oppnå langsiktige resultater av sitt virke. Det krever teoretisk innsikt og det krever evne til dialog - kritisk dialog.